

Zer esan ironiaz

JOANA GARMENDIA MUJIKA*

ILCLI

(What is said in irony)

Abstract

One of the main debates in Pragmatics nowadays deals with the concept of what is said by an utterance (i.e., what a speaker says by uttering a sentence). With regard to irony, the issue of what is said is especially complicated: the problem is not to decide what is exactly said by an ironic utterance, but rather to clarify in the first place whether there is anything really said. Many authors have proposed to replace what is said by a special concept in the analysis of irony. But some costs are involved: the speaker's commitment, which is usually linked to what is said, loses its position in the pragmatic explanation of utterance content; besides, the input for the implicatures needs clarification, since the inference of implicatures is usually considered to start from what is said. I will focus on these two problems, showing that some pragmatic assumptions should be rejected in order to offer a satisfactory answer.

Keywords: irony, what is said, implicatures, pragmatics, speaker's commitment.

0. Sarrera

Gaur egun pragmatikan bizirik dagoen auzirik garrantzitsuenetakoa *esandakoari* buruzko auzia da: pragmatikari gehienek erronkatzat dute zer ote den esaldi batek esandakoa argitzea (alegia, zer esaten ote duen hiztun batek esaldi bat egitean). Hurbilpen pragmatiko desberdinek kontzeptu horren kontzepzio desberdinen alde egiten dute. Esaldi batek esandakoa zertan datzan eztabaidatzerakoan, honako hau da auzi nagusia: zein informazio mota, eta zenbatadinekoa, jo behar ote den esaldi batek esandakoaren partetzat. Auzi hori, esan gabe doa, pragmatikaren eta semantikaren arteko bereizkuntzaren

---

* Artikulu honetan garatutako ideia oinarrizkoak Donostian egin zen SPR-05 kongresuan aurkeztu nituen. Lan hau egiteko, Eusko Jaurlaritzaren doktorego aurreko beka baten laguntza izan dut. Eskerrak eman nahi dizkiot bidenabar Kepa Kortari, lan honetan emandako laguntzagatik.

auziari loturik dator. Izan ere, urte luzetan emantzat jo da semantikaren esparrua kontzeptu horretarainoxe zabaltzen dela, *esandakoaren* mugetaraino; hortik aurrerakoak dirateke, horrenbestean, pragmatikak aztertzeoak.

Ironiari dagokionez, *esandakoari* buruzko auzia desberdina da neurri handian: arazoa ez da horrenbeste esaldi ironiko batek *esandakoa* zehazki zer den erabakitzea, baizik argitzea, behin betiko, ba ote den benetan *esandakorik* ironian. Ironian, beraz, *esandakoari* buruzko auziari oinarritik bertatik heldu behar zaio: kontzeptu horrek berorren gan zer hartzen duen aztertzen hasi aurretik, beharrezkoa da kontzeptu horrek ironian ordainik baduen ikustea.

Lan honetan esaldi ironiko batean *esandakoa* zeri deritzagun, zeri esan ahal diezaiokegun, ikusiko dugu. Azterketa horrekin hasteko, *esandakoaren* auzi orokorrek ironia kasuetan sortzen dituen arazo bereziei erreparatuko diegu: alegia, aztertu egingo dugu zergatik den auzi hori bereziki korapilatsua ironiari gagozkiola. «Griceren paradoxa» deritzagunak erakutsiko digu hori. Lehenengo atalean helduko diogu paradoxa horri.

Bigarren atalean, paradoxaren aurrean autore batzuek hartu duten jarrera azalduko dugu: ironia lantzen diharduten pragmatikaririk garrantzitsuenek zein irtenbide eskaini dioten auzi horri. Irtenbide horiek arazo batzuk kontpontzen badituzte ere, galdera berriak dakartzate ironiaren azalpenera. Hurrengo atalean galdera horiei begiratuko diegu: hiztunaren atxikimenduari 3.1.ean, eta hiztun ironikoak inplikaturakoari 3.2.an. Galdera horiei emandako erantzun zehatzez gain, laugarren atalean, ondorioei dagokienean, lan honetan landuko ditugun planteamendu orokorren azpian dautzan zenbait asuntzio ekarriko ditugu bistara.

1. Griceren paradoxa

Hiztun batek esaldi bat egitean zer esan duen zehaztea da gaur egungo pragmatikari gehienen helbururik garrantzitsuenetakoa. Baita korapilatsuenetakoa ere, auzi horretan hartutako jarrerak pragmatikan oro har eutsi beharreko bide batera edo bestera eramaten baititu pragmatikariak. Auzi horri erantzutea hizketa kasu guztietan zaila bada ere, bereziki da zaila hiztun batek, ironikoki ari denean, zer esaten duen zehaztea. Arazo hori argi eta garbi ikus daiteke «Griceren paradoxa» deritzagun honetan:

GRICEREN PARADOXA: Baldin ironikoki ari garenean zerbait esan eta horren aurkakoa inplikatzen badugu, orduan, ironikoki hizketan ari garenean aldiko, kontraesan bat komunikatzen ari gara, komunikaturakoa *esandakoaren* eta inplikaturakoaren batuketa baita.

Paradoxa hori estu lotua dago Gricek ironiari begiratzeko zuen moduari: Griceren teoriaren arabera, hiztun ironikoak gauza bat esaten du, horren aurkakoa (edo aurkako zerbait inplikatzeko duena) inplikatzeko. Gauzak horrela, Griceren paradoxa segituan sortzen da, ironia kasu bati Griceren teoriatik begiratu eta berehala.

Zertaz ari garen argi eta zehatz ikusteko, har dezagun kontuan Griceren ironia- adibiderik ezagunena:

Aitor eta Xabier adiskide izan dira gaur arte. Orain, ordea, Xabierrek Aitorren sekretu bat saldu dio Aitorren laneko aurkari bati. Hori badakite bai Aitorrek, bai haren entzuleek. Aitorrek:

(1) Xabier lagun fina da¹.

Adibide hori Griceren teoriako terminoetan azaldu nahi badugu, Aitorrek XABIER LAGUN FINA DA² esan duela baieztatuko dugu, XABIER EZ DA LAGUN FINA inplikatu duela eta, ondorioz, XABIER LAGUN FINA DA ETA XABIER EZ DA LAGUN FINA komunikatu duela. Horra non azaldu zaigun paradoxa, adibidea aztertzen hasi eta berehala.

2. Paradoxari emandako erantzunak

Griceren paradoxak balio digu ironiaren bereizgarri bat agerian uzteko: ironia kontradikzioan oinarritzen dela defendatu nahi dutenek arazoak izango dituzte ironian zer esaten den, zer inplikatzeko eta zer komunikatzeko den azaltzeko. Autore horiek, izan ere, bi proposizio edukiko dituzte esku artean, bata bestearen aurkakoa: XABIER LAGUN FINA DA eta XABIER EZ DA LAGUN FINA, gure adibidearen kasuan.

Halere, berehala onartu behar dugu Griceren paradoxa deritzaguna ez dela benetakoa Griceren teoriarentzat. Izan ere, Griceren azalpenetan bertan aurkituko dugu horri aurre egiteko bidea. Honela azaltzen du Gricek aztertzen hasiak garen adibidea:

Erabat agerikoa da Aitorrentzat eta haren audientziarentzat Aitorrek esan duena edo **esango balu bezala egin duena** Aitorrek uste ez duen zerbait dela, ...³

¹ Adibidearen itzulpen moldatua darabilgu guk. Jatorrizko adibidea, eta Gricek ematen dion azalpena, hemen aurki daitezke: Grice (1989): 34. orrialdea.

² Proposizioak letra larri txikiz idatziko ditut, perpausetatik erraz bereiz daitezten.

³ Honako hau da aipuaeren jatorrizko bertsioa: «It is perfectly obvious to A and his audience that what A has said or has made as if to say is something he does not believe,...», Grice (1989): 34 [nik belztua].

Griceren arabera, beraz, Aitorrek ez du XABIER LAGUN FINA DA esan, *esango balu bezala* egin du. Horrenbestean, Aitorrek ez du kontraesan bat komunikatu, XABIER EZ DA LAGUN FINA inplikatu baitu, baina horren aurkakorik ez du esan. Paradoxa hutsean geratu zaigula dirudi, arazoa konpondu duela Gricek.

Argi gera dadin: ez dago paradoxarik Gricek ironiaz ematen digun azalpean. Baina balegoke paradoxarik baldin eta Gricek esaldi horretan «esango balitz bezala» egin dela dioena *esan* egin dela baieztatu izan balu (kasu ez-ironikoa balitz baieztatuko zuen gisan). Alegia, *esandakoa* ironia kasuen azalpenetatik kanpo uzten digu Gricek, eta horrekin ekiditen du paradoxa sortzea bera.

Ironiari pragmatikatik heltzen dioten autore guztiak eman behar izan diote nolabaiteko erantzuna balizko paradoxari. Ez dute denek Gricerekin bat egiten ironia aurkakotasunean oinarritzen dela baieztatzean, baina hori horrela izanda ere, arazoa denentzat da arazo: autore guztiak onartu behar dute, esaldi batek esandakoari normalki dagokion proposizioa ez dela *esaten* ironia kasuetan (edo, behintzat, ez kasu batzuetan), ez baititu esaldi batek esandakoak izan ohi dituen ezaugarriak. Horrenbestean, teoria bakoitzak irtenbide bat eman dio arazo horri.

Autore askok heldu dio ironiaren auziari pragmatikaren esparrutik, eta ironia azaltzeko eskaini dituzten proposamenak ere asko eta desberdinak dira. Gricerenaz gain, honako hauek dirateke ironian atzeman dugun balizko paradoxari eskaini zaizkion erantzun nagusiak, onartuenak:

- Sperber eta Wilsonen iritziz, eta horien errelevantziaren teoriaren arabera, hitzun bat ironikoki ari denean hitzun horrek **oihartzunezko aipamen** bat egiten du, eta jarrera negatiboa erakusten du oihartzundutako iritzi horrekiko [Sperber & Wilson (1986/95); Sperber (1984)].
- Clark eta Gerrigen arabera, hitzuna, ironikoki ari denean, **antzezten** ari da: S' dela eta A'ri hizketan ari zaiola antzezten ari da S [Clark & Gerrig (1984)].

Honaino baditugu paradoxa saihesteko proposaturiko hiru kontzeptu: *esango balitz bezala egitea*, *oihartzunez aipatzea* eta *antzeztea*. Hiru horiek proposizio berari aplikatzen zaizkio: ironian, *esan* ez den proposizio horri. Izan dezagun gogoan, ironiaz ari garenean garrantzi handia duela proposizio horri *esandakoa* ez deitzeak: horrek lagunduko baitigu lan honen hasieran aipatu dugun paradoxa ekiditen.

Hiru proposamen desberdin ditugu, beraz, hirurak antzeko helburuarekin sortuak. Lehen begiratuan, badirudike irtenbide egokiak direla, paradoxa ekiditeko bide zuzenak. Halere, hiru proposamen horiek, irtenbide balira ere, galdera berriak dakartzate mahai gainera. Bi mailatako galderak.

Alde batetik, ironian, proposizio bat esan ez eta *esango balitz bezala*, *oihartzunez aipatu* edo *antzeztu* egiten dela baieztatzen digute autore horiek. Hiru kontzeptu horiek begi bistako zalantzak sortzen dituzte berehala: zein

da kontzeptu horien esanahia edota, zehatzago esateko, zein da horien eta *esatearen* artean dagoen desberdintasuna? Alegia, ironian *esandakoa* ordezkatu egiten dute *esango balitz bezala egindakoarekin*, *oihartzunez aipatutakoarekin* edo *antzeztutakoarekin*, eta badirudi horrela ez dela ezein paradoxarik sortzen. Horrenbestean, badute desberdintasunik hiru horiek esandakoarekiko. Desberdintasun horiek zein diren ez dago horren argi, ordea.

Bestalde, ironian, *esan* ez den eduki bat duen esaldi bat daukagu. Baina, ba al dago esan egin den zerbait ironian? Baldin badago, zer esaten da ironian? Ez badago, posible al da esaldi bat egin eta zerbait inplikatzea, baina ezer ez esatea? Nahikoa al da baieztatzea ironian zerbait esango balitz bezala egiten dela, oihartzunez aipatu edo antzeztu egiten dela?

Laburbilduz: esku artean darabilgun paradoxari aurre egiteko bi gauza egin dituzte pragmatikariek: batetik, *esandakoa* kendu dute ironiaren azalpenetatik eta, bestetik, kontzeptu propioen bat sartu dute kendutakoaren lekuan. Lehenengo pauso horri begiratuko diogu hemen gertutik⁴: zer gertatzen da hizketa kasuetan ohiko den kontzeptu bat, *esandakoa*, ironiaren azalpenetatik kendutakoan?

3. Arazoa: *esandakoa*

Griceren paradoxa deritzaguna ekiditeko, paradoxarik ez sortzeko alegia, ironia aztertzen duten autoreek esaldi ironikoetatik *esandakoa* kentzen digute. Alabaina, ironiatik *esandakoa* kentzean, kontzeptu horri lotzen zaizkion zerbait ezaugarri aske geratzen zaizkigu, nora lotu ez dakigula. Izan ere, hiztun batek esaldi bat egitean zer esaten duen erabakitzea zaila bada ere, tradizioz ondo onartuta dago hiztunak esandakoak zein bereizgarri izango dituen: batetik, hiztunak esandakoarekiko konpromisoa hartzen du, alegia hiztuna esandakoari atxiki zaio; bestetik, hiztunak esandakoa izango da hiztunak komunikatutako inplikaturentzat *inputa*. Ironian esandakorik ez badago, argitu egin beharko da, beste gauza batzuen artean, zeri atxiki zaion hiztuna, eta nola inferitu ahal izango dituen entzuleak inplikaturak. Hel diezaiegun bi puntu horiei banan-banan.

3.1. Hiztunaren atxikimendua

Hiztun batek esaldi bat egiten duenean, esaldi hori egitean esan duenari atxiki zaio hiztuna. Alegia hiztunak erantzukizuna hartzen du esaldi horren *esandakoaren* egiarekiko. Hiztunaren atxikimendua ez da horretara mugatzen:

---

⁴ Bigarren pausoari buruz luze jarduteko, ikus Garmendia (2005).

esaldi bat egitearekin komunikatutako inplikaturei ere atxikitzen zaie hitzuna. Horraino, pragmatikan hitzunaren atxikimenduaz oro har onartutzat ematen dena.

Orain, begira diezaiegun hitzun batek ironikoki egindako esaldiei. Esaldi bat egitean hitzuna esandakoari atxiki bazaio, zeri atxiki zaio hitzuna berak ironikoki egindako esaldietan, baldin esaldi horietan *esandakorik* ez badago? Galdera horri eman diezaiokegun erantzunik azkarrena, teoria pragmatikoei *esandakoaren* ordez eskaini dizkiguten kontzeptuetara jotzea dateke: hitzuna esango balitz bezala egin duenari, oihartzunez aipatu duenari edo antzestu duenari atxiki zaiola baieztatu liteke, alegia. Erantzun hori segituan baliogabetzen da hale-re: adibideetara jo bezain laster ikusiko dugu zentzugabea dela esango balitz bezala egindako, oihartzunez aipatutako edo antzestutako proposizioari atxiki zaiola hitzuna baieztatzea. Ikus dezagun, bestela, (1) adibidea: hitzunak XABIER LAGUN FINA DA proposizioa egin du esango balu bezala, edota oihartzunez aipatu du, edota antzestu du. Orain, bide horri jarraituko bagenio, hitzuna proposizio horri atxiki zaiola esan beharko genuke, eta hori ez da egia.

Araozari sakonago begiratuz gero, ikusiko dugu hiru kontzeptu horiek, *esandakoaren* ordezkatuz eskaini zaizkigun horiek, hitzunaren atxikimenduari ihes egitea zutela helburu nagusia. «Griceren paradoxa» deritzaguna, izan ere, honela planteatu daiteke: hitzuna ezin zaio atxiki proposizio bati eta haren aurkakoari eta, horrenbestean, hitzun ironikoa inplikatzeko duenari atxiki zaionez, ezin zaio *esan* duela dirudienari atxiki; halaber *esandakoa* eta hitzunaren atxikimendua lotuta doazenez hitzunak ez du proposizio hori *esan*. Griceren paradoxari emandako erantzunak, hitzun ironikoaren atxikimenduari emandakoak dira, eta, beraz, hitzunak ez du proposizio hori *esan*, ez baitzaio proposizio horri atxiki; beraz, irtenbidetzat planteatutako kontzeptuek ezin izango dute hitzunaren atxikimendua berengan.

Hitzun ironikoa, horrenbestean, ez zaio esango balu bezala, oihartzunez aipatu edo antzestu egin duen proposizio horri atxiki. Lehenengo erantzuna bertan behera geratu zaigu horrela. Orain, bi aukera ditugu: hitzun ironikoa ez zaiola ezeri atxiki baieztatuz, edo beste zerbaiti atxiki zaiola planteatu.

Beste ezer baino lehen, argi dezagun zerbait hitzun ironikoaren atxikimenduaz. Hitzun ironikoaren atxikimendua, izan ere, ez dirudi hitzun ez ironikoaren atxikimendua bezain argia denik. Hori ikusteko, ez da zaila ondoko egoera hau irudikatzea: Xabier Aitorri gerturatzeko zaio, eta zera esaten dio: «Ez naizela lagun fina esan duzula entzun dut»; egoera horretan, Aitorrek erraz erantzun diezaiokete «Ez, ez, esan dudana gauza bakarra lagun fina zarelada». Ezaugarri hori errotik lotuta datorkio ironiaren funtzioetarik bati: hitzun ironikoa gorde egin daiteke esaldiaren atzean, ironia hitzunaren gordeleku izan daiteke; ingelesez *face-saving* deritzatena dugu hori. Gauzak horrela, eman dezake hitzun ironikoa ez dagoela hain gogor lotuta ironiaren bidez komunikatutako hari. Ironian atxikimendua ez dela benetakoa, ez dela

kasu ez-ironikoetan bezain tinkoa, alegia. Azken buruan, pentsa daiteke hiztun ironikoa ez zaiola ezeri atxiki.

Hori guztia gaitz-ulertu bat baino ez dela deritzagu. Egia da hiztun ironikoaren abantailetariko bat horretantxe datzala: hiztunak ihes egin dezake proposizio ironikoarekiko atxikimenduz. Baina horren azalpena bestelakoa da gure iritziz: hiztunaren atxikimendua, ironian, inplikaturei lotua datorkigu, eta ez esaldiak adierazitako proposizioari. Izan ere, izan dezagun gogoan: hiztunak oro atxiki zaizkie beren inplikaturei, esandakoari atxiki zaizkion bezala. Horrenbestez, hiztun ironikoa esandakoari lotzen ez bazaio ere (edo, bestela esan, hiztun ironikoak ez badauka *esandakorik* hari atxiki ahal izateko), hortik ez da ondorioztatzen hiztun ironikoa ez zaienik bere inplikaturei atxikitzen.

Hiztun ironikoa, beraz, bere esaldiaren inplikaturei atxiki zaie. Hori dela eta, hiztunak uka dezake bere burua inplikatura horri atxiki dionik, goian aipatu dugun kasuan Aitorrek egin duen gisara. Baina, hori eginaz, ez dela ironiko izan onartzen ari da, alegia inplikatura ironikoa ez dela sekula existitu. Gure adibidean, Aitor ez zaio Xabierri esaten ari «bai, ez zarela lagun fina inplikatu dut ironiko izanaz, baina ez natzaio eduki horri atxiki, inplikatu dudan arren», baizik «nik ez dut inplikatu lagun fina ez zarenik; nik lagun fina zarela esan dut, ez besterik».

Izan ere, ironia kasuetan atxikimenduari ihes egitea errazagoa da, ez ironiak ezaugarri bereziren bat duelako, baizik inplikatura oro ezabagarria delako hiztunaren aldetik. Hiztuna inplikaturei soilik atxiki zaienez, eta ez *esandakoari*, egingdako inplikaturak ezabatuz hiztunak bere atxikimendua ezaba dezake.

Bi hitzetan esateko, honako hau zen gure lehenengo arazoa: ez badaukagu *esandakorik*, zein edukiri atxikitzen dio, orduan, hiztunak bere burua? Erraz argi dezakegu auzi hori: hiztunak inplikaturei atxikitzen die bere burua. Inplikaturak, egia-baldintzadun edukia duten proposizioak dira, eta horiei atxikitzen die hiztunak bere burua esaldiarekin. Inplikaturak ezabagarriak direnez, inplikaturekiko atxikimendua ahulagoa dela pentsa daiteke (edo zailagoa baieztatzeko, errazagoa alde egiteko), baina, azken batean, atxikimendua da. Hiztun ironikoaren atxikimenduaren gauza arraro bakarra, beraz, atxikimendu bikoitza ez izatea da: ez dela *esandakoarekiko* eta inplikaturekiko atxikimendua.

3.2. Inplikaturen *inputa*

Aurreko atalean ikusi dugunez, hiztun batek, ironikoki ari denean, inplikaturei atxikitzen die bere burua⁵. Ironiaz ari garenean alabaina inplikaturen jatorria bilatzea ere arazo bihurtuko zaigu. Pragmatikan emantzat jo da izan

---

⁵ Puntu hori onartutzat joko dugu lan honetan, gaurkoan aztertu nahi dugun auzira zuzenean iritsi ahal izateko. Puntu horren azalpenarako, ikus Garmendia (forthcoming).

ere inplikaturak esandakotik abiatuta inferitzen dituela entzuleak. Nondik abiatuko da gure entzulea, esandakorik batere ez badaukagu?

Galdera horri bi erantzun emango dizkiogu: batetik, ironian ez daukagu *esandakorik*, baina badaukagu zerbait, hainbat autorek esango balitz bezala egin dela, oihartzunez aipatu dela edo antzestu egin dela baieztatzen duten proposizio hura. Gure adibidean, XABIER LAGUN FINA DA proposizioa. Proposizio hori, esan ez bada ere, bada zerbait gure hurbilpenean: «eduki lokutibo» deritzagu guk horri, Korta eta Perryri jarraiki. Eduki hori, *esan* egin ez bada ere, nahikoa da inplikaturak inferitzen hasteko. Bestalde, beste puntu baten alde ere egin nahi dugu hemen: esaldi ironikoetan ez da beharrezkoa eduki lokutibora iristea hortik inplikaturak inferitzen hasteko, esaldi ez-ironikoetan esandakora iristea beharrezko ez den neurri berean.

a) *Eduki lokutiboa*

Esku artean darabilgun ironia adibidean, bada proposizio bat, erraz atzematzen dena: XABIER LAGUN FINA DA. Proposizio hori, kasu ez ironikoetan hiztunak *esandakoari* legokioke; ironia kasu baten aurrean gaudenez, proposizio hori ez dela esan onartuko dugu, baizik esango balitz bezala egin dela, edo oihartzunez aipatu, edo antzestu. Hiru kontzeptu horien artean aukeratzen hasi baino nahiago dugu guk proposizio hori zer den finkatu. Eta, hori finkatzeko, Korta eta Perryren hurbilpen pragmatikoko kontzeptu bat erabiliko dugu: eduki lokutiboa.

Berriki, Perry (2001)eko teoria erreflexibo-erreferentziala zenbait arazo pragmatikori aplikatzeko saioa egin dute Korta eta Perryk⁶. Hurbilpen pragmatiko horretan, badago teorikoki zentrala den puntu bat: eduki lokutiboaren eta esandakoaren arteko bereizketa. Pragmatikan oro har esandakoaz hitz egiten den lekuetan Korta eta Perryk eduki lokutiboaz dihardute. Bereizketa horrek hutsala dirudi zenbait kasutan, baina garrantzi handia du beste zenbaitetan. Esaldi batek esandakoak, eduki lokutiboarekin alderatuta, dituen alderdi gehigarriez dihardute Korta eta Perryk luze beste lan batean⁷. Horien iritziz, semantikaren eta pragmatikaren arteko ikuspegi tradizionalak honako eskema hau eskaintzen digu: semantikak esaldi batek esandakoa eskaintzen digu; horixe da pragmatikak *inputtzat* hartuko duena, hortik abiatuta inferituko baititu entzuleak esaldiaren inplikaturak. Korta eta Perryren iritziz, «Bai hizketa-ekintzen teorian eta bai pragmatika gricearrean, hasiera batean garatu zen ildotik, hizkuntzarekin *esateaz haraindi* egiten denari begiratzen dio pragmatikak»⁸.

⁶ Ikus Korta & Perry (2006a), (2006b), eta (forthcoming1).

⁷ Korta & Perry (forthcoming2): Hemendik aurrerakoan artikuluko horri jarraituko diogu gertutik.

⁸ Honako hau da jatorrizko aipua: «In both speech acts theory and Gricean pragmatics, as originally developed, pragmatics is focused on what is done with language *beyond saying*» (Korta & Perry, forthcoming2: 2 or.) [letra etzana jatorrizkoari dagokio].

Aurrerago baieztatuko dugu gure hurbilpenak, Korta eta Perryrenetik edaten baitu, ez duela onartzen inplikaturetarako bidean esandakotik pasatu beharra. Baina bada eskema tradizionalari bi autore horiek ikusten dioten beste gabezia bat ere, puntu honetan gure intereseko dena: beharrezkoa da esatearen ekintza eta ekintza lokutiboa bereiztea, eta hori, ez du egiten eskema tradizionalak. Bereizketa hori beharrezkoa da, esatearen kontzeptu arruntak, izan ere, eguneroko erabilerak ekarritako gehigarri asko eta asko dauka, eta hortik dator kontzeptu horren iluntasuna, hori teoria mailan erabiltzeko zailtasuna. Zailtasun horiek hirutan banatzen dizkigute Korta eta Perryk: batetik, *esatea*, bere horretan, ekintza ilokutibotzat hartu ohi da, baieztatzea litzatekeen gisa berean (nahiz eta, onartzen dutenez, ñabardura ahulagoak dituzkeen esateak). Horrekin lotuta, hiztuna, esaten duenaren egiarekiko atxikita ikusi ohi da. Bestetik, *esatea* kontzeptu forensea da, nolabait esan: hiztunak badu ardurarik entzule kompetenteak hiztunak esandakoarekiko duen hurbilpenarekin. Eta, azkenik, Korta eta Perryren ustez esandakoak izan behar du loturarik hiztunak adierazi nahi duen informazioarekin.

Zailtasun horien aurrean, eduki lokutiboaren eta esandakoaren artean bereiztea irtenbide izan daitekeelakoan gaude. Honela, esaldi baten eduki lokutiboa determinatzerakoan, hiztunak dituen zenbait asmo erabakigarriak dira (hiztunak hizkuntza bati dagozkion esaldi gramatikalak egin behar ditu batetik, eta, bestetik, hizkuntzaren zenbait alderdi egoki argituko dituzten asmoak izan behar ditu, hala nola, hitzak, esanahiak, sintaxia, nanbiguotasuna, erakusleak, erlazio anaforikoak... ebatzi behar ditu hiztunak), baina beste batzuk ez: indexikoek sor dezaketen nahasmena ebazteko asmo egoikiak, esaterako.

Esandakoa kontuz erabili behar den kontzeptua da, beraz. Kasu guztietan, baina are gehiago ironian: oraintxe erakutsiko dugun moduan, esandakoa zehazteak ohi baino arazo gehiago sortzen baititu adibide ironikoez ari garenean. Eduki lokutiboa erabilerrazago egingo zaigu ironia aztertzeko, kontzeptu finagotzat baitaukagu.

Esandakoak baditu eduki lokutiboak ez dituen gehigarri asko. Horretxegatik, kasu batzuetan biek bat egiten duten arren, normalki hiztunak esandakoa esaldiaren eduki lokutiboa den arren alegia, beste zenbait kasutan bi horiek ez dute bat egiten: gu aztertzen ari garen ironia adibidean, esaterako. Lagun finaren adibidean ez daukagu esandakorik, baina horrek ez du esan nahi eduki lokutiborik ez daukagunik. Aitorren esaldiaren eduki lokutiboa XABIER LAGUN FINA DA da, eta Aitorrek eduki hori esan ez duen arren, entzuleak eskuragarri du eduki lokutibo hori, hortik inplikaturak inferitu ahal izateko.

Gogora dezagun ironiatik *esandakoa* kentzeak sortzen zigun bigarren arazoa: inplikaturen *inputa esandakoa* bada, entzuleak ezin izango ditu inplikaturak inferitu esandakorik ez dagoen kasuetan, ironian esaterako. Arazo horri

eman diogun lehenengo erantzuna, honako hau da: ironian ez daukagu esandakorik, baina badaukagu eduki lokutibo deritzagun beste maila bat, eta entzuleak maila horretatik inferitu ahal izango ditu inplikaturak.

b) *Inplikaturetarako bidea*

Orain artekoan ikusi dugu, bada, eduki lokutibotik abiatuta inferi ditza-keela entzuleak esaldi baten inplikaturak, esandakorik behar izan gabe. Eduki lokutiboa nahikoa da, hortaz, inplikaturetarako bidean abiatzeko. Nahikoa bai, baina ez beharrezkoa, horrexen alde egingo dugu orain. Entzuleak esaldiaren inplikaturak egoki inferi ditzan ez da beharrezkoa entzulea eduki lokutiboa atzemateko gai izatea.

Aitor eta Xabierren adibideari begiratuz gero, badirudi entzuleak eduki ironikora iristeko duen bidea nahiko sinplea dela, galbiderik gabekoa: esaldiaren eduki lokutiboa hartu, eta hortik, testuinguruko informazioa erabiliz, eduki ironikora iritsiko da entzulea. Prozesu hori ez da beti pausoz pauso horrela gertatuko, ordea. Begira diezaiogun ironiaren azalpen pragmatikoetan jada ezaguna den beste adibide bati:

- (2) Dena amaitu zenean, eta errege etsaiak beren garaipena ospatzen ari zirenean, *Te Deum*-ka, nor bere kanpamenduan...⁹

Esaldi hori entzuten duenak, beste testuingururik gabe, honako eduki hau behintzat atzemango du:

- (P_{MIN} 2) **HIZTUNAK «DENA» DERITZANA AMAITU ZENEAN, HIZTUNA HITZ EGITEN ARI DENA BAINO LEHENAGOKO GARAI BATEAN, HIZTUNAK GAILENTZAT DITUEN ERREGEEK, BATA BESTEAREN ETSAI DIRENEK, BEREN GARAIPENA OSPATU ZUTEN, TE-DEUM-KA, BAKOITZAK BERE KANPAMENDUAN.**

Eduki horri «esaldiaren eduki semantiko minimo» deritzagu: esaldi baten eduki semantiko minimoa, hizkuntza ezagutzen duen edonork esaldi hori entzutean atzeman dezakeen edukia da. Horrenbestean, eduki hori beti izango da erreflexiboa, esaldiari berari egingo dio erreferentzia, alegia¹⁰. Eduki horretatik aurrera, entzuleak eduki erreflexibo asko izan ditzake eskura, testuinguruaz duen ezagutzaren arabera: koka dezake esaldiaren urtea, hiztuna zein erregez ari den asma dezake, edo «dena» esatean zeri buruz ari den ere atzeman dezake. Baina ez du zertan. Demagun esaldi hori entzun duenak ez

⁹ Voltaireren *Candide* obrako pasarte bat da. Sperber & Wilson (1986/95)ean aipatzen da adibide hori, eta bertan azaltzen da ironia kasu hori *Candide* idazlanaren ingeleseko itzulpenean sortua dela, jatorrizko bertsoan horren antzeko ideia esaldi ahulago baten bidez ematen dela, alegia (Sperber & Wilson (1986/95): 294. orrialdea, c oharra).

¹⁰ Eduki erreflexiboaren definiziorako, ikus Perry (2001).

daukala datu horietatik bat bakarra ere. Eta, aitzitik, badirudi entzulea gai dela puntu honetan hiztuna ironikoki ari dela ohartzeko, testuinguruan duen informazioarekin:

Hau da hiztunak egin duen esaldiaren eduki bat: (P_{MIN} 2) *HIZTUNAK «DENA» DERITZANA AMAITU ZENEAN, HIZTUNA HITZ EGITEN ARI DENA BAINO LEHENAGOKO GARAI BATEAN, HIZTUNAK GAILENTZAT DITUEN ERREGEEK, BATA BESTEAREN ETSAI DIRENEK, BEREN GARAIPENA OSPATU ZUTEN, TE-DEUM-KA, BAKOITZAK BERE KANPAMENDUAN. Baina hiztunak ez du uste bi errege etsaik garaipen bat ospa dezaketarik. Beraz, hiztunak ez du eduki hori esan nahi izan, eta esaldi hori eginaz beste zerbait inplikatu du ironikoki.*

Adibide horrek erakusten digu, bada, eduki ironikora iristeko entzuleak ez duela zertan eduki lokutiboa osatu. Batzuetan, eduki erreflexibo batetik iritsiko gara eduki ironikora. Beste batzuetan, beharrezkoa izango da eduki askeago bat. Batzuetan, eduki lokutiboraino iritsi beharko du hiztunak, hor-tik eduki ironikora iristeko. Hori gertatzen zen Xabier eta Aitorren adibidean: entzuleak ezin du igarri Aitor ironikoki ari dela, baldin ez badu atzematen Aitor Xabier lankideaz ari dela, iruzur egin berri dion hartaz alegia.

4. Ondorioak

Ironian *esandakoa* atzemateak kasu ez-ironikoetan baino arazo gehiago sortzen duela ikusi dugu lan honen hasieran. Kasu ez-ironikoetan *esan* egin dela deritzagun proposizioa, ironian esango balitz bezala, oihartzunez aipatu edo antzestu egiten dela baieztatzen da. Irtenbide horrekin «Griceren paradoxa» deritzaguna konpontzen bada ere, ironiaren azterketatik *esandakoa* kentzeak badirudi beste arazo bat sortzen digula: kontzeptu horri lotuta ulertzen ditugun zenbait ezaugarri aske geratzen zaizkigu. Arazo hori hiru asuntziotan oinarrituta sortzen dela ikusi dugu:

- Esaldiak adierazitako proposizioa da esandakoa.
- Atxikimendua esandakoari lotua dago.
- Zerbait inplikatzeko, beharrezkoa da zerbait esatea.

Asuntzio horiek, esaldi batek esandakoaren kontzepzio tradizional batzuei lotuak daudela deritzagu. Pragmatikari gehienek iritziz, esaldi batek proposizio bat eta bakarra adierazten du, eta horrek bat egiten du esandakoarekin, esaldiaren edukiarekin. Aitzitik, proposamen berri batzuek (Capellen & Lepore 2005, Korta & Perry forthcoming¹) onartzen dute esaldi batek eduki asko izan ditzakeela, eta esandakoa (edo semantikoki adierazitako proposizioa, Capellen eta Leporeren terminoetan) eduki horien artean bat dela. Korta eta Perryri jarraituz (2006b), eduki lokutibo esan diogu Perry (2001)en

eduki erreferentzialari, oinarrian, desanbiguazioaren eta erreferentziak finkatzearen ondoren sortzen den edukia.

Oro har, eduki lokutiboa adierazitako proposizioari dagokio, esandakoari. Baina ez beti. Eduki lokutiboak ez dauzka esandakoak dauzkan alderdi forenseak; bereziki, hiztunaren atxikimendu eta erantzukizunari lotutakoak. Horixe da ironian gertatzen dena: esaldiak badu eduki lokutibo bat, eta hiztuna ez zaio horri atxiki.

Hirugarren asuntziora ere okerra da. Korta eta Perry (2006a)-ean erakusten denez, ez da egia beharrezkoa dela beti esandakoa identifikatzea, hiztunak inplikaturakoa inferitzeko. Kasu asko daude non esandakoak ez duen zertan inferitua izan inplikaturak kalkulatzeko (eta kasu batzuetan ez da komeni ere). Ironian ez daukagu esandakorik, baina eduki lokutiboa badaukagu, eta eduki erreflexibo asko ere bai, eta horietatik abiatuta inferi daitezke inplikaturak.

Gure hurbilpenaren arabera, beraz, aztertzen ari garen adibideak itxura hau hartuko luke:

- XABIER LAGUN FINA DA: eduki lokutiboa.
- XABIER EZ DA LAGUN FINA: inplikatura.

Hiztunak esaldi bat egin du, eta esaldi horrek zenbait eduki dauzka. Horietako bat, seguru asko gehienetan eduki lokutiboa, ez du *esan* hiztunak, beste zerbait egin du horrekin, beste proposizio bat inplikatzeko, zeinari atxiki zaion hiztuna.

Erreferentziak

- CAPELLEN, H. & E. LEPORÉ (2005), *Insensitive semantics: A Defense of Semantic Minimalism and Speech Act Pluralism*. Oxford: Blackwell.
- CLARK & GERRIG (1984) CLARK, Herbert H. & Richard J. Gerrig (1984), «On the Pretense Theory of Irony»; *Journal of Experimental Psychology: General* 113, 1.
- GARMENDIA, J. (2005), *Pretense and echoic mention for defining verbal irony*. Youngstowngo (Ohio) ISHS-2005 kongresuan aurkeztutako papera.
- GARMENDIA, J. (forthcoming), «To make as if to say: a pragmatic approach to irony». In Salvatore Attardo & Diana Popa (arg.), *New approaches to the linguistics of humor*. University of Galati: Academic Printing House.
- GRICE, P. (1989), *Studies in the way of words*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- KORTA, K. & J. PERRY (2006a), «Three demonstrations and a funeral.» *Mind and Language* 21 (2): 166-186.
- KORTA, K. & J. PERRY (2006b), «Varieties of Minimalist Semantics». *Philosophy and Phenomenological Research* (to appear).
- KORTA, K. & J. PERRY (forthcoming1), «Radical minimalism, moderate contextualism». In Gerhard Preyer and Georg Peter (arg.), *Content and Context. Essays on Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

- KORTA, K. & J. PERRY (forthcoming2), «How to Say Things with Words». In Savas L. Tsohartzidis (arg.), *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning, and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PERRY, J. (2001), *Reference and reflexivity*. Stanford: CSLI.
- SPERBER, D. & D. WILSON (1986/95), *Relevance. Communication & Cognition*. Oxford: Blackwell.
- SPERBER, D. (1984), «Verbal Irony: Pretense or Echoic Mention?», *Journal of Experimental Psychology: General* 113, 130-136.